

התפתחות הכספים בינואר – ספטמבר 1957

1. אמצעי התשלום

העלייה באמצעי התשלום בתשעת החודשים הראשונים של 1957 הגיעה ל-63.6 מיליון ל"י, שהם 12.3 אחוזים. שיעור גידול זה נמוך מאשר בתקופה המקבילה אשתקד, כאשר הגיע ל-15.9 אחוזים והוא קטן בהרבה משיעור העלייה הממוצע בשנים 56—1954, שהיה 18.9 אחוזים.

לוח 1

אמצעי תשלום, ינואר—ספטמבר 1957

סוף חודש	מוזמנים	סקדונות	סה"כ אמצעי תשלום	שינוי במיליוני ל"י	שינוי באחוזים	אחוז המזומנים באמצעי התשלום
דצמבר 1956	228.3	289.0	517.3	—	—	44.1
ינואר 1957	227.5	300.8	528.3	11.0	2.1	43.1
פברואר *	229.2	308.5	537.7	9.4	1.7	42.6
מארס *	227.4	311.0	538.4	0.7	0.2	42.2
אפריל	229.7	324.5	554.2	15.8	2.9	41.4
מאי	227.9	331.8	559.7	5.5	1.0	40.7
יוני	229.3	335.9	565.2	5.5	1.0	40.6
יולי	228.2	336.2	564.4	-0.8	-0.1	40.4
אוגוסט	228.5	342.4	570.9	6.5	1.2	40.0
ספטמבר	235.8	345.1	580.9	10.0	1.7	40.6
ינואר—ספטמבר						
1957				63.6	12.3	* 41.3
ינואר—ספטמבר						
1956				66.8	15.9	* 42.6

* ממוצע.

העלייה הגדולה יחסית בחודש ספטמבר היתה בעלת אופי זמני, ונגרמה על-ידי החגים.¹ העלייה של 63.6 מיליון ל"י בינואר—ספטמבר 1957 מורכבת מעלייה של 7.5 מיליון ל"י במוזמנים ושל 56.1 מיליון ל"י בפקדונות עובר-ושב. כתוצאה מכך ירד חלקם של המוזמנים בסך אמצעי התשלום מ-44.1 אחוזים בתחילת התקופה ל-40.6 אחוזים בסופה.

קצב הגידול הממוצע של אמצעי התשלום היה 1.3 אחוזים בחודש; בינואר, אפריל וספטמבר חלה עלייה גדולה מהממוצע. סיבת העלייה הניכרת באמצעי התשלום בינואר נעוצה בהרחבת האשראי לממשלה בעקבות מיבצע סיני; העלייה באפריל נבעה בעיקר מהרחבת אשראי לממשלה, למימון הוצאותיה בראשית שנת התקציב, כאשר ההכנסות מפגרות אחרי ההוצאות. בספטמבר חלה עיקר העלייה ביתרות במעבר, שחזרו וירדו בחודש אוקטובר.

עד ספטמבר לא חל כמעט כל שינוי בסך המוזמנים, וזאת כתוצאה מפעולת מגמות מנוגדות: לאחר מערכת סיני החל הציבור לחזור ולהפקיד בבנקים את המוזמנים שהוציא מהבנקים בעת המערכה; אך בד-בבד עם פעולה זו, שיש בה כדי להקטין את סך המוזמנים שבמחזור, עלה סך אמצעי התשלום במשק — תופעה הגורמת בתנאים רגילים לעלייתם של המוזמנים שבמחזור. מלבד זאת נראה שעליית הפקדונות ביחס למוזמנים נגרמה על-ידי גידול שחל כפי הנראה במספר האנשים שהחזיקו את כספם בבנקים. בספטמבר עלו המוזמנים במידה ניכרת, כתוצאה מן הצורך העונתי לבצע תשלומי מוזמנים מוגברים בימי החגים.

העלייה ב-63.6 מיליון ל"י בסך אמצעי התשלום נגרמה ע"י מספר גורמים, כמוסבר להלן. האשראי לציבור במטבע ישראלי שהורחב ב-35.7 מיליון ל"י בתקופה הנסקרת, והאשראי לממשלה שהורחב ב-37.1 מיליון ל"י הם עיקר הגורמים לעלייה באמצעי התשלום. להמרת מטבע-חוי לא היתה, בסיכומה, כל השפעה, שכן הציבור מכר מטבע-חוי (והגדיל את סך אמצעי התשלום) ב-18 מיליון ל"י לערך, ואילו הממשלה קנתה מטבע-חוי ב-18 מיליון ל"י — שתי פעולות שביטלו זו את זו ביחס להשפעה על אמצעי התשלום. סך כל ההמרה היה חיובי בחודשים ינואר—מאי, בהם הומרו כ-13.5 מיליון ל"י. אולם בחודשים ינואר—ספטמבר חזרו וניקנו יתרות מטבע-חוי ב-13.5 מיליון ל"י. החשבונות האחרים, כולל יתרות במעבר שהיו גבוהות במיוחד בספטמבר, בגלל החגים, גרמו לגידול אמצעי התשלום ב-13.6 מיליון ל"י. בתקופה הנסקרת הופקדו בבנקים 23.2 מיליון ל"י כפקדונות לזמן קצוב — פעולה המקטינה את אמצעי התשלום.

2. האשראי לציבור

סך כל האשראי הבנקאי לציבור² עלה בתקופה הנסקרת ב-38.8 מיליון ל"י, כלומר גידול של 13 אחוזים. בתקופה המקבילה אשתקד היתה העלייה 35 מיליון ל"י או 13.7 אחוזים. העלייה הממוצעת באשראי לציבור בתקופה המקבילה בשנים 56—1954 היתה קטנה יותר, והגיעה ל-10 אחוז בלבד.

¹ בחודש אוקטובר, לאחר החגים, חזרו וירדו אמצעי התשלום ב-8.5 מיליון ל"י.
² כולל אשראי מאמצעי הבנקים, נכיון שטרות של בנק ישראל ואשראי ממשלתי לציבור במטבע ישראלי ובמטבע-חוי.

הגורמים לשינויים באמצעי התשלום ינואר—ספטמבר 1957, במיליוני ל"א*

ינואר—ספטמבר 1957	ינואר—ספטמבר 1956	ינואר—דצמבר 1956	
חשבונות חובה של הציבור			
— 1.8	4.2	10.3	1. גידול באשראי מבנק ישראל
37.3	31.2	25.6	2. גידול באשראי מהמוסדות הבנקאיים
35.5	35.4	35.9	3. סה"כ 1+2
3.8	4.1	5.4	4. גידול השקעות המוסדות הבנקאיים בניירות-ערך לא-משלתיים
1.6	1.9	3.2	5. גידול השקעות המוסדות הבנקאיים בנכסי דלא-ניידי
40.9	41.4	44.5	6. סה"כ 3+4+5
חשבונות הזכות של הציבור			
—23.2	— 9.4	—12.2	7. גידול (—) בפקדונות לזמן קצוב
+ 1.7	— 2.3	— 4.2	8. גידול (—) בהלוואות למוסדות בנקאיים
— 3.0	— 3.4	— 5.0	9. גידול (—) בהון העצמי של המוסדות הבנקאיים
—24.5	—15.1	—21.4	10. סה"כ (—) 7+8+9
16.4	26.3	23.1	11. גידול נטו של חשבונות החובה וחשבונות הזכות של הציבור 6+10
1.9	— 1.6	— 2.9	12. גידול בחשבונות אחרים (נטו) של הציבור
8.2	— 4.1	— 4.9	13. גידול ביתרות-במעבר
26.5	20.6	15.3	14. ס"כ חשבונות הציבור במטבע ישראלי
37.4	49.3	76.0	15. גידול חוב הממשלה נטו במטבע ישראלי
63.9	69.9	91.3	16. גידול ס"כ החשבונות במטבע ישראלי (14+15)
—18.0	—77.0	—78.7	המרת מטבע חוץ
17.9	73.9	85.0	17. ממשלה
— 0.1	— 3.1	6.3	18. ציבור
63.8	66.8	97.6	19. ס"כ ההמרה (17+18)
— 0.2	—	—	20. ס"כ הגורמים לשינויים (16+19)
63.6	66.8	97.6	21. הפרשים**
			22. השינוי באמצעי-התשלום

* המספרים ללא סימן פנינים נורמים שהנדילו את אמצעי התשלום: המספרים שסימן סינום לצידם— נורמים שהפחיתו את אמצעי התשלום.
** טעויות, השמטות ועיגול מספרים.
המקור: בנק ישראל.

האשראי לציבור, ינואר—ספטמבר 1957, במיליוני ל"י

שינוי ינואר—ספטמבר 1956	שינוי ינואר—ספטמבר 1957	ספטמבר 1957	דצמבר 1956	סוג האשראי
				1. מאמצעי המוסדות הבנקאיים
31.2	37.4	297.0	259.6	במטבע ישראלי *
-1.8	0.8	5.3	4.5	במטבע חוץ **
29.4	38.2	302.3	264.1	סה"כ
				2. מאמצעי בנק ישראל (שטרות שנוכו)
4.2	-1.8	18.0	19.8	במטבע ישראלי
1.4	2.4	17.7	15.3	במטבע חוץ
5.6	0.6	35.7	35.1	סה"כ
				סה"כ האשראי הבנקאי
35.4	35.6	315.0	279.4	במטבע ישראלי
-0.4	3.2	23.0	19.8	במטבע חוץ
35.0	38.8	338.0	299.2	סה"כ
				3. מפקדונות הממשלה כנגד פקדונות ממשלה מיוחדים ***
5.9	12.6	59.4	46.8	מפקדונות למתן הלוואות
22.8	17.8	151.9	134.1	סה"כ
28.7	30.4	211.3	180.9	סה"כ האשראי לציבור
63.7	69.2	549.3	480.1	

* שטרות שנוכו: הלוואות לחברות עזר, למוסדות בנקאיים וללקוחות אחרים; הלוואות מתוך פקדונות ציר-שלישי; הלוואות מתוך פקדונות של מוסדות ציבור; השתתפות מוסדות בנקאיים בהלוואות קונסורציאליות (נטו).
 ** הלוואות ללקוחות מתוך פקדונות צד שלישי.
 *** הלוואות הניתנות לחיבים במיסים ובמכס, למפיצי תעודות המלווה העממי, לרוכשי איגרות מלווה הבטחון וללקוחות בקשר ליבוא במסגרת השילומים והמענק מארה"ב.
 ה ס ק ו ר : בנק ישראל.

הגידול באשראי מאמצעי המוסדות הבנקאיים הגיע ל-38.2 מיליון ל"י ובאשראי לציבור מבנק ישראל (נכיון שטרות) ב-0.6 מיליון ל"י. הרחבת האשראי של המוסדות הבנקאיים התאפשרה על-ידי הוראות שלפיהן שוחרר מהגבלות הנפח האשראי שניתן על-ידי בנקים שעודף הגזילות שלהם עולה על 40 אחוז על-ידי הרחבת האשראי הנובעת מגידול חשבונות החסכון בבנקים.¹

¹ גידול חשבונות החסכון מאפשר שחרור מהגבלות נפח האשראי בשיעור של 40 אחוז מהפקדון.

כמו כן חל גידול של 30.4 מיליון ל"י באשראי שניתן לציבור על-ידי בנקים מקרן פקדונות ממשלה.

שיעור הרחבת האשראי לציבור בתקופה הנסקרת היה דומה מאד לזה של התקופה המקבילה אשתקד. ההבדל העיקרי התבטא בכך שכל הרחבת האשראי הבנקאי באה מאמצעי המוסדות הבנקאיים בעוד שבשנה שעברה נבע חלק מהרחבת האשראי מהגדלת סכומם של השטרות שנוכו על-ידי בנק ישראל. מדיניות הבנק, המעדיפה הרחבת אשראי מאמצעי המוסדות הבנקאיים נדונה בסקר בנק ישראל מס. 6¹.

3. פקדונות לזמן קצוב

סכום הפקדונות לזמן קצוב עלה בתשעת החודשים הראשונים של 1957 ב-23.2 מיליון ל"י, שהם 24.9 אחוזים, לעומת עלייה של 9.5 מיליון ל"י או 12.6 אחוזים בתקופה המקבילה אשתקד. מתוך תוספת הפקדונות הופקדו 8.8 מיליון ל"י במסגרת תוכניות החסכון של מוסדות בנקאיים. עלייה זו גדולה יחסית מעליית פקדונות עובר-ושב, שהגיעה לשיעור של 19.4 אחוזים. מכאן שחלקם של פקדונות לזמן קצוב בסך הפקדונות עלה.

לוח 4

פקדונות הציבור במוסדות בנקאיים, ינואר—ספטמבר 1957, במיליוני ל"י

שינויים בסכום הפקדונות		סכום הפקדונות		סוג הפקדונות
ינואר—ספטמבר 1957	ינואר—ספטמבר 1956	ספטמבר 1957	דצמבר 1956	
56.1	32.3	345.1	289.0	פקדונות עובר-ושב
11.5	8.8	22.9	11.4	פקדונות תוכניות חסכון
6.3	-0.5	82.5	76.2	פקדונות לזמנים קצובים ופקדונות שהופקדו כנגד התחייבויות*
5.4	1.2	10.8	5.4	פקדונות למתן הלוואות
79.3	41.8	461.3	382.0	סה"כ הפקדונות
23.2	9.5	116.2	93.0	סה"כ הפקדונות שאינם עו"ש

* מלבד פקדונות שהופקדו לפי תוכניות חסכון.
המקור: בנק ישראל.

¹ בנק ישראל, סקר מס. 6 עמ' 8.

4. חוב הממשלה

חוב הממשלה למערכת הבנקאות עלה בתקופה הנסקרת ב-28.9 מיליון ל"י לעומת עלייה של 42.8 מיליון ל"י בינואר-ספטמבר 1956. האשראי לממשלה במטבע ישראלי עלה בסך 37.4 מיליון ל"י, אך מצד שני גדלו פקדונות הממשלה במטבע חוץ ב-7.7 מיליון ל"י. האשראי לממשלה עלה והלך מראשית השנה עד יוני. בתקופה זו גדל חוב הממשלה ב-35.3 מיליון ל"י. בין יוני לספטמבר קטן החוב ב-6.4 מיליון ל"י.

5. נזילות הבנקים

כתוצאה מהרחבת האשראי לציבור ולממשלה במטבע ישראלי על-ידי בנק ישראל בסכום של 27.4 מיליון ל"י נוספו למוסדות הבנקאיים נכסים נזילים בסכום של כ-15 מיליון ל"י, בהנחה שהציבור חילק את אמצעי התשלום שברשותו בין מזומנים לפקדונות לפי היחס שהיה קיים בדצמבר 1956. הפקדת פקדונות לזמן קצוב הוסיפה למוסדות הבנקאיים כ-23 מיליון ל"י, וגידול חלקם של הפקדונות באמצעי התשלום שבידי הציבור — הפקדת מזומנים בחשבונות עובר-שוב — הגדילה את הנכסים הנזילים של המוסדות הבנקאיים בכ-7 מיליון ל"י נוספות. האשראי שניתן על-ידי המוסדות הבנקאיים הקטין את הנכסים הנזילים שלהם ב-18 מיליון ל"י בקירוב. גורמים אחרים, כגון השקעות ועוד, הקטינו את סך הנכסים הנזילים ב-7 מיליון לערך. כתוצאה מכל הפעולות הנ"ל עלו הנכסים הנזילים של המוסדות הבנקאיים ב-20 מיליון ל"י לערך. מלבד זאת גדל סכום היתרות שהוחזקו במוסדות בנקאיים אחרים, הנחשבות גם הן מבחינה פורמאלית כנכסים נזילים, ב-1.4 מיליון ל"י. עלייה זו חלה על-אף הירידה בסכום הפקדונות שהוחזקו על-ידי בנקים אחרים, כיוון שעלו היתרות במעבר, תופעה הקשורה בחגים שחלו בספטמבר.

שיעור הנזילות הממוצע בספטמבר 1957 הגיע ל-42.3 אחוזים, שהוא שיעור נמוך בהשוואה לחודש דצמבר, אולם גבוה יותר מאשר בספטמבר 1956. מהירות המחזור הממוצעת של פקדונות עובר-שוב בבנקים בתקופה הנסקרת לא היתה שונה במידה ניכרת ממהירות המחזור אשתקד: 18.4 השנה, לעומת 18.8 בשנה שעברה.

¹ כולל 17.8 מיליון ל"י פקדונות לזמן קצוב (לוח 6) ו-5.4 מיליון ל"י פקדונות למתן הלוואות (לוח 4).

חוב הממשלה למערכת הבנקאות, ינואר-ספטמבר 1957,
בהשוואה לינואר-ספטמבר 1956, במיליוני ל"י

שינויים ביתרות אשראי				יתרות אשראי			
ינואר- ספטמבר 1956	ינואר- ספטמבר 1957	יוני- ספטמבר 1957	ינואר- יוני 1957	ספטמבר 1957	יוני 1957	דצמבר 1956	
							אשראי במטבע ישראלי
44.6	-28.9	11.1	-40.0	70.4	59.3	99.3	א. מבנק ישראל אשראי שוטף נטו (א)
11.9	63.0	-0.5	63.5	218.8	219.3	155.8	אשראי לזמן ארוך וניירות/ערך (ב)
56.5	34.1	10.6	23.5	289.2	278.6	255.1	סה"כ (ג)
6.8	4.5	2.1	2.4	12.8	10.7	8.3	בניכוי חשבונות הון
49.7	29.6	8.5	21.1	276.4	267.9	246.8	סה"כ
							ב. ממוסדות בנקאיים
-0.7	4.8	-2.2	7.0	6.4	8.6	1.6	אשראי שוטף נטו (ד)
1.7	-1.1	0.1	-1.2	31.3	31.2	32.4	אשראי לזמן ארוך וניירות/ערך (ה)
1.0	3.7	-2.1	5.8	37.7	39.8	34.0	סה"כ
1.1	-4.1	0.9	-5.3	14.3	13.4	18.4	בניכוי פקדונות הקשורים במתן אשראי לציבור (ו)
-0.1	7.8	-3.0	10.8	23.4	26.4	15.6	סה"כ
49.6	37.4	5.5	31.9	299.8	294.3	262.4	סה"כ האשראי במטבע ישראלי
							אשראי במטבע חוץ
2.5	5.0	-0.1	4.3	15.1	15.2	10.9	אשראי ממוסדות בנקאיים (נטו) (ז)
9.3	12.7	11.8	0.9	22.8	11.0	10.1	בניכוי פקדונות בבנק ישראל (ח)
-6.8	-7.7	-11.9	3.4	-7.7	4.2	0.8	סה"כ
42.8	29.7	-6.4	35.3	292.1	298.5	263.2	סך כל חוב הממשלה למערכת הבנקאות

(א) מקדמות רגילות, מקדמות לרכישת מטבע חוץ, חשבונות ממשלה אחרים, פקדונות במוסדות בנקאיים בקשר להלוואות לאוצר, הלוואות למוסדות בנקאיים על חשבון מילווה הכתהון: פקדונות ממשלה, פקדונות מוסדות ממשלתיים, פקדונות מוסדות כספיים בינלאומיים.

(ב) שטרי אוצר, שטרי מקרקעין, מילווה הכתהון, התחייבות האוצר לכיסוי המטבע במחזור, נירות/ערך ממשלתיים, התחייבות האוצר בקשר לחוב לבנקים מרכזיים בחו"ל.

(ג) הון הבנק בניכוי התחייבות הממשלה לפרעונו, קרן מילואים, חשבונות אחרים, התחייבויות בניכוי חשבונות אחרים, נכסים.

(ד) חשבונות דביטוריים בניכוי פקדונות עובר ושכ.

(ה) מילווה 3% נגירות ערך.

(ו) פקדונות לומנים קצובים, פקדונות לסתן הלוואות, פקדונות בקשר למילווה כהון, בניכוי: אשראי מפקדונות ממשלה, אשראי בקשר למילווה הכתהון.

(ז) חשבונות דביטוריים במטבע חוץ בניכוי פקדונות עובר ושכ במטבע-חוץ.

(ח) פקדונות ממשלה בבנק ישראל במטבע-חוץ.

ה מקור: בנק ישראל.

שיעור הנזילות במוסדות הבנקאיים במטבע ישראלי, במיליוני ל"י

שינוי דצמבר 1956 ספטמבר 1957	ספטמבר 1957	דצמבר 1956	ספטמבר 1956	
				נכסים נזילים
3.4	15.1	11.7	12.0	מזומנים
17.0	130.3	113.3	88.2	פקדונות בבנק ישראל
1.4	57.2	55.8	52.4	פקדונות בבנקים אחרים
21.8	202.6	180.8	152.6	סה"כ
				פקדונות
56.1	345.1	289.0	279.5	פקדונות עובר-ושב
17.8	105.4	87.6	83.8	פקדונות לזמן קצוב
-9.1	28.8	37.9	30.7	פקדונות מוסדות בנקאיים
64.8	479.3	414.5	394.0	סה"כ
-1.3	42.3	43.6	38.7	שיעור הנזילות

השיעור השנתי של מחזור פקדונות עובר-ושב של הציבור בבנקים

השיעור השנתי של המחזור	החיובים לחשבונות עו"ש, במיליוני ל"י	סכום ממוצע של חשבונות עו"ש, במיליוני ל"י	חודש
18.8	354.2	225.9	1957 ינואר
17.7	343.7	232.9	פברואר
19.3	379.5	235.8	מארס
17.8	358.1	249.9	אפריל
19.2	398.8	249.9	מאי
17.7	376.5	255.7	יוני
19.4	421.6	260.9	יולי
18.1	402.0	267.2	אוגוסט
18.6	423.5	272.6	ספטמבר
18.4	384.2	250.1	ממוצע ינואר—ספטמבר 1957
18.8	311.9	199.2	ממוצע ינואר—ספטמבר 1956
18.8	315.6	201.7	ממוצע ינואר—דצמבר 1956